

(G)oud(s)e bekenden in verre oorden

P.H.A.M. Abels

Kent U dat gevoel? Je loopt door een vreemde stad en weet je omringd door duizenden onbekende gezichten. Plotseling ontwaart je in deze anonieme massa een vertrouwd gelaat. Het duurt even voor het tot je doordringt wie het is, want je ontmoet hem anders altijd in een geheel andere omgeving en onder andere omstandigheden. Als je de persoon vervolgens razendsnel een plaatsje hebt kunnen geven in de *database* van je geheugen, maakt de verbazing van herkenning plaats voor een gevoel van verbondenheid. Er ligt een basis voor een geanimeerd gesprek met iemand, die je onder normale omstandigheden hooguit vriendelijk zou groeten.

Een vergelijkbaar gevoel maakt zich van mij meester als ik door leeshonger gedreven een van de talrijke boekenmarkten en antiquariaten bezoek die Nederland tegenwoordig rijk is. Tussen de honderden kramen en kasten met miljoenen boeken stuit ik daarbij zo nu en dan op oude bekenden uit Gouda, die om welke duistere reden dan ook soms ver van huis zijn geraakt. Ik heb het dan niet over mensen van vlees en bloed, maar over hun sporen op papier. Sedert jaar en dag hebben mensen namelijk de (eigen)aardige gewoonte om boeken te voorzien van een eigendomsmerk. De reële angst dat het uitlenen van een boek kan leiden tot een gapend gat in de eigen boekenkast, vormt waarschijnlijk de voornaamste drijfveer van de bezitter om met potlood (de echte boekenliefhebber) of met pen (de nonchalante gebruiker) zijn naam voorin het boek te schrijven. Deftige mensen of bezitters van een heuse huisbibliotheek laten het niet bij een simpele vermelding van hun naam. Zij eigenen zich een wijze spreuk toe of een levensmotto en laten de tekst samen met een toepasselijke tekening in veelvoud drukken op kleine blaadjes, die zorgvuldig voorin al hun boeken worden geplakt. Deze blaadjes heten in het vakjargon van de bibliofiel 'exlibris', wat zoveel betekent als 'uit de bibliotheek van'. Het zijn soms ware kunstwerkjes en ze blijken tegenwoordig gewilde verzamelobjecten. Ook diverse vooraanstaande Gouwenaren uit het verleden hebben hun boekenbezit op deze wijze 'ge-oormerkt'. Na hun overlijden zijn de boeken dikwijls door minder leeshongerige familieleden aan handelaren verkocht of op de veiling gebracht. Zo kan het gebeuren dat collecties, die het resultaat zijn van een mensenleven lange verzamelwoede, uit elkaar vallen en over het hele land verspreid raken. Dit is sneu voor de oorspronkelijke bezitters, maar nieuwe verzamelaars wordt hierdoor de kans geboden op verrassende ontmoetingen met oude bekenden. Zo vond ik zelf in een antiquariaat in Leeuwarden, met de - gelet op de hoge prijzen - veelzeggende naam 'De Tille', een boek van J.W. Gunst over de Woerdense reformatieheld Johannes Pistorus, dat het exlibris bevat van de Goudse apotheker E. Grendel. Het eigendomsmerk toont geen motto, maar de afgebeelde voorwerpen laten geen twijfel bestaan over het ambacht van de eigenaar. Zijn bijzondere band met de Goudse geschiedenis, door Grendel bestudeerd ten behoeve van zijn dissertatie, wordt verbeeld door een tekening van de Sint-Janskerk.

Op een boekenmarkt in Dordrecht kon ik 'Het boek der podagrissen' aan mijn verzameling toevoegen, met een exlibris van de Goudse bioloog en historicus dr. A. Scheygrond. Vorm, kleur en uitvoering van dit eigendomsmerk zijn van een zeldzame eenvoud. Het betreft een rond exlibris, met in de rode rand de eenvoudige tekst 'Uit de boekerij van dr. A. Scheygrond'. De eveneens in rood uitgevoerde tekening toont twee vogels bij een Oost-Nederlands aandoend gevelteken met twee zwanen aan de zijkant en een tulp

de top.

De meest bijzondere exlibris werd door mij 'opgedoken' op een boekenmarkt in Zwolle en zat in een boek dat ooit behoorde aan de Goudse burgemeester dr. K.F.O. James en zijn echtgenote M. James-van der Hoop. Het is een op de punt gezet vierkant, met een tekst-rand in halve cirkels. Behalve de namen van de eigenaren staat hierin ook de Latijnse spreuk 'age quod ages' (indien gij iets doet, doe het dan goed). Het binnenste gedeelte toont waarschijnlijk het familiewa-

n van de James'en, omringd door vier symbolen: zwaard plus aanwijstok, weegschaal, slang en duif. Het zijn stuk voor stuk symbolen die verwijzen naar de deugden en kwaliteiten waarover een goed bestuurder als deze Goudse burgemeester moest beschikken: gezag, overtuiging, slimheid, rechtvaardigheid en vredelievendheid. James heeft deze gaven in zijn loopbaan ten volle moeten aanwenden om ambtelijk en feitelijk te overleven. In de Tweede Wereldoorlog moest hij immers het veld ruimen wegens zijn anti-Duitse houding. Na de oorlog werd deze standvastige eerste burger met veel ceremonieel in zijn ambt hersteld, waarna hij nog een belangrijk aandeel had in de wederopbouw van de stad. Een hoogtepunt voor hem was ongetwijfeld de officiële heropening van het gerestaureerde stadhuis door niemand minder dan Koningin Juliana op 18 juli 1952. Bij deze gelegenheid presenteerde de Oudheidkundige Kring Die Goude de bundel 'Het stadhuis van Gouda'. Dit boek werd in een oplage van vijfhonderd exemplaren gedrukt, waarvan er vijftig genummerd werden.

De genummerde exemplaren werden uitgegeven in een fraaie linnen omslag met het stadhuis en zes sterren in een goudopdruk. Ook bevatten deze exemplaren een kleurenfoto van een schilderij van het stadhuis-in-restauratie uit 1947 (van de hand van Bart Peizel) en ingeplakte zwart-wit foto's van beeldhouwwerken van mevr. C.E. Schouten-van Rood, voorstellende Koningin Juliana, K.F.O. James, A. van der Steur (de restauratie-architect) en een spuitende walvis. Het eerste exemplaar van deze bijzondere bundel met het nummer 1 werd vanzelfsprekend aangeboden aan Hare Majesteit de koningin. Ook burgemeester James mocht een bundel in ontvangst nemen, dat het nummer 2 droeg. Uitgerekend dit exemplaar werd vijfenvertig jaar later door mij teruggevonden tussen een stapel ongeregeld drukwerk op de Zwolse boekenmarkt. De zoektocht naar oude bekenden kan soms tot verrassende ontdekkingen en ontmoetingen leiden!

Sinds kort is het zelfs mogelijk om oude bekenden tegen te komen zonder de deur uit te gaan. Het internet biedt de mogelijkheid virtueel boekenmarkten af te struinen en zeldzame boeken op het spoor te komen. Het medium staat nog maar in de kinderschoenen, doch nu al zijn er talrijke antiquariaten en handelaren in oude boeken - het verschik zit hem vaak vooral in de prijs - die hun papieren waar langs deze weg te koop aanbieden. De typische geur van oude boeken ontbreekt, evenals de romantiek van het snuffelen tussen kraampjes en langs torenhoge stapels achteloos neergesmeten leesvoer. Het pingelen over de prijs, een terugkerend toneelstukje op de boekenmarkten, is moeilijk maar dankzij de *Email* niet geheel onmogelijk. Inmiddels heeft mijn digitale boekenjacht een eerste spectaculaire trofee opgeleverd. Een bezoekje aan de *site* van een Amerikaanse antiquaar in Santa Fe (New Mexico) bracht mij op het spoor van de zeldzame eerste druk van Poppius' 'Enge Poorte' uit 1616. Bijna vier eeuwen nadat dit boek van de remonstrantsgezinde Goudse dominee Eduard Poppius van de persen kwam bij boekdrukker Jasper Tournay aan Achter de Vismarkt, keerde het dankzij het Internet vanuit het verre Amerika terug naar de stad aan de Gouwe. Deze ervaring leert dat men oude bekenden soms wel erg var van huis kan tegenkomen.